Pârvu Boerescu

ADJECTIVELE *MARE* ŞI *TARE* – DOUĂ ENIGME ETIMOLOGICE?

A. În revista *Limba română* nr. 3/2016 (p. 378–386), Ion Giurgea a publicat cel mai cuprinzător studiu de până acum despre una dintre cele mai discutate etimologii ale limbii române: *Etimologia adjectivului* ***mare****. O reconsiderare necesară.*

Meritul deosebit al acestei contribuții nu rezidă neapărat în susținerea cu o frumoasă argumentare a uneia dintre etimologiile propuse de-a lungul timpului. Principala calitate a acestui studiu o constituie prezentarea completă şi amănunțită a tuturor ipotezelor emise până acum, la care autorul a adăugat o discuție aprofundată despre argumentele pro sau contra fiecăreia dintre soluțiile enumerate. Aşa cum am arătat şi cu alte ocazii, în privința cuvintelor a căror etimologie a rămas controversată, crearea unei „mase critice" de informație lingvistică este condiția primordială pentru „cernerea" indiciilor cu adevărat valoroase, care ne pot conduce la găsirea etimologiei „juste" a cuvântului. De aceea, credem că este necesar să refacem parcursul argumentării din articolul citat, pentru că orice detaliu încă necunoscut sau doar neluat în seamă cu suficientă atenție ar putea să schimbe optica noastră asupra întregii probleme.

Mai întâi, ar trebui să reamintim că *mare* este un adjectiv deosebit de important: este foarte frecvent în toate stilurile limbii, are o mare bogăție semantică şi este utilizat în numeroase expresii şi locuțiuni. De fapt, *mare* poate înlocui o serie întreagă de adjective cu înțeles specializat: *înalt, întins, lung, lat, încăpător, gros, numeros, voluminos, intens, de seamă, de frunte, adult, în vârstă, bătrân* etc. De notat, de asemenea, prezența sa în toate dialectele limbii române: dr. *mare*, cu variantele şi cu sensurile discutate mai jos, ar. *mare* „grand, gros, âgé etc." (Papahagi, DDA), megl. *mari* „mare ca dimensiuni", „în vârstă, bătrân", „mândru" (Capidan, *Megl.*), ir. *måre*, cu aceleaşi sensuri ca în dacoromână, de asemenea, împreună cu unele forme dacoromâne regionale: „foarte, tare" (Neiescu, DDI, III). Vechimea sa în limbă este indiscutabilă, *mare* fiind atestat în documentele slavone mai întâi ca antroponim: *Toader Marele*, Moldova, 1490, ulterior ca toponim: *Crângu mare*, ȚR, 1577, *Lacu mare*, ȚR, 1596 (DERS), şi apoi în toate textele româneşti vechi, începând cu *Psaltirea Hurmuzaki*.

Reluând ipotezele etimologice în ordinea apariției lor, observăm că etimologiile alese satisfăceau fie prefecta concordanță semantică, fie perfecta continuitate fonetică între etimonul latin şi cuvântul românesc. Lat. ***magnus*** a fost propus de Petru Maior, în LB, numai pentru motivul că are exact acelaşi înțeles, fără să-şi de seama că *magnus* ar fi dat în protoromână **mamnu* (cf. sard. log. *mannu* „mare"), o formă

LR, LXVI, nr. 4, p. 443–460, Bucureşti, 2017

BDD-A28110 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 07:08:31 UTC)

evident lipsită de eufonie şi care nu s-ar fi putut păstra nici măcar dacă ar fi ajuns monosilabică: **maun* (cf. *scaun*). Remarcabil este faptul că W. Meyer-Lübke s-a gândit din nou la *magnus*, imaginându-şi că finala *-re* ar trebui să rezulte din contaminarea cu *tare*, acesta din urmă fiind pus adesea în relaţie cu *mare* (*mare şi tare* etc.), deci lat. *magnus* + *talem* → **tare(m)* = *mare*. Este posibil ca ipotetica explicaţie din REW 8543 să fi fost inspirată de o evoluţie similară care se poate constata în albaneză, unde adj. masc. *i madh*, fem. *e madhe* „mare" (înrudit în plan i.-e. cu avest. *maz-*, lat. *magnus*, gr. *μέγας* etc.), a evoluat dialectal la *i mall*, *e malle* id., cu substituţia finalei, fără însă să ştim cauza care a provocat această schimbare într-un dialect albanez.

Trebuie să mai observăm, în privinţa echivalentelor albaneze, că vocala finală *e* aparţine doar femininului adjectivului alb. *i madh*, care are patru forme (vezi pluralul masc. *të mëdhé(n)j* şi cel fem. *të mëdhá*, ori, în dialectul gheg, pl. masc. *të mëdháj*, fem. *të mëdhája*, cf. B. Demiraj, AS, 250). Ştiind că adjectivul *mare* pare să fi fost iniţial invariabil (pentru absenţa desinenţei pluralului, vezi Al. Rosetti, ILR, 1986, 493), nepotrivirile fonetice şi morfologice dintre alb. *i madh* şi rom. *mare* sunt ireconciliabile într-un asemenea grad, încât orice legătură etimologică între acest cuvânt albanez şi cel românesc este exclusă. În plus, dacă varianta dialectală albaneză *i mall, e malle* este o inovaţie mai recentă, care nu a reuşit să se impună peste tot în locul formei comune şi desigur mai vechi *i madh, e madhe*, acesta este un motiv temeinic de a nu accepta posibilitatea unui împrumut românesc direct din alb. dial. *i mall, e malle*, ţinând seama de cronologie şi de legăturile istorice bine cunoscute dintre limbile albaneză şi română. Soluţia împrumutului românesc din forma dialectală albaneză a fost acceptată totuşi de Vl. Orel, AED, 240 („*seems to have been borrowed*"), în timp ce ipoteza împrumutului fusese respinsă categoric de acad. Gr. Brâncuş, VA, 92–93.

Cea de a doua etimologie latină pentru adj. *mare* a fost propusă de Fr. Diez (Gr. II, 71, cf. Puşcariu, EW 1027, cf. Giurgea, *art. cit.*, 380), anume adjectivul *mas, maris* (acuz. ***marem***, pl. ***mares***) „bărbătesc, de parte bărbătească". Observăm că aceasta este o etimologie „perfectă" din punct de vedere fonetic şi morfologic, motiv pentru care a fost acceptată de S. Puşcariu (PEW 1027), de I.-A. Candrea şi de Ov. Densusianu (CDDE 1048), şi apoi de majoritatea dicţionarelor româneşti care dau indicaţii etimologice: Şăineanu DU, Papahagi DDA, DEX, SDEM etc., iar cu unele rezerve („probabil"), de CADE, DLR etc. Respingând această etimologie, Ion Giurgea exagerează un pic nepotrivirile dintre lat. *marem* şi rom. *mare*. Diferenţa de sens este bine cunoscută, dar diferenţa de categorie gramaticală trebuia să fie circumstanţiată. Lat. *mas, maris* este în primul rând un adjectiv calificativ. Faptul că uneori îl întâlnim substantivat, dobândind sensuri specializate, nu anulează categoria sa gramaticală de bază, care rămâne cea adjectivală.

Explicaţiile schimbării semantice date de S. Puşcariu (PEW 1027): prin limbajul vânătorilor, în care animalele de sex masculin sunt mai mari (ca dimensiuni) decât femelele, de exemplu, lat. nom. *vulpes mas*, acuz. *vulpem marem* („vulpoi") > *vulpe mare* etc., cele date de I.-A. Candrea şi de Ov. Densusianu (CDDE 1048): „înţelesul

BDD-A28110 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 07:08:31 UTC)

românesc se explică prin faptul că ideea de ‘mărime’ a fost asociată cu aceea de virilitate...; cuvântul a fost probabil aplicat în înţelesul românesc mai întâi când era vorba de animale, şi se poate ca această dezvoltare semantică să stea în legătură cu viaţa păstorească a românilor”, cf. acad. Marius Sala, IELR, 163–164, toate acestea sunt considerate insuficiente de către Ion Giurgea, care aduce ca argument suplimentar împotriva acestei soluţii absenţa urmaşilor lui *mas, maris* în celelalte limbi romanice.

Rămân însă o serie de aspecte strict lingvistice care nu au fost luate în seamă suficient, deşi ele au fost invocate de Al. Ciorănescu (CDER 491): „Mai probabil, trebuie să se pornească de la confuzia normală între *mare* ca vârstă şi *mare* ca dimensiune, specifică în toate idiomurile, cf. *s-a făcut mare* (a crescut sau s-a făcut bărbat)”. O idee asemănătoare a fost expusă de N. Raevschi şi M. Gabinschi (SDEM, 249): „Evoluţa semantică ‘bărbat’ > ‘mare’ se explică prin utilizarea figurată a cuvântului *mas*, în care ideea de ‘matur’, ‘viril’ se asociază cu ideea de ‘mare’.” Aceste argumente i se par lui Ion Giurgea incredibile, deşi din citatele care se află la dispoziţia noastră în *Dicţionarul latin-român* de G. Guţu se pot extrage câteva informaţii utile. Iată primul citat: *aliae mares, aliae feminae sunt* „(dintre animale) unele sunt (de) parte bărbătească, altele (de) parte femeiască”; al doilea: *vos tollite laudibus natalem, mares, Delon Apollinis* „voi, *băieţi*, preamăriţi Delosul unde s-a născut Apollo”, iar al treilea: *mares homines* „bărbaţi”. În toate aceste exemple întâlnim exclusiv opoziţia de sex: *masculin – feminin*, dar în cel de al doilea exemplu, adj. *mares* este substantivat, specializat pentru *băieţi* (spre adolescenţi), cf. Horatius, *Carmina*, 1, 21, 10, (*de choris* [opp. *virgines*]), cf. Seneca, *Hercules furens*, f. 878 [opp. *nurus*] (TLL, VIII, p. 422, lin. 48–50), în timp ce la cel de al treilea exemplu – *mares homines* – G. Guţu dă o singură traducere: „bărbaţi”, cf. Plautus, *Poenulus*, 1311: *contrectare quod mares homines amant* (*de maribus feminarum amantibus*, TLL, VIII, p. 422, lin. 80–81).

Totuşi, lat. *mares homines* ar fi putut reprezenta ceva mai mult decât „bărbaţi”, pentru care exista în latină sinonimul (pl.) *viri*, întrucât sintagma *mares homines* „oameni de parte bărbătească” putea să fie simţită în latina târzie ca fiind tautologică. De cele mai multe ori, lat. *homines* „oameni”, fără alt determinant, se opunea semantic lui *feminae* „femei”, dobândind uneori sensuri masculine precis specializate, fie în armată: *homines* „soldaţi pedeştri”, fie în viaţa socială: *homines* „capi de familie” (cf. Guţu, *ibid.*, s.v.). O parte dintre aceste opoziţii s-au păstrat şi în română, de exemplu *omul meu* „soţul/bărbatul meu”, şi mai ales în celelalte limbi romanice, cf. fr. *un homme et une femme* „un bărbat şi o femeie” etc. De aceea, este foarte probabil ca încă din latina clasică (pl.) *mares homines* „oameni de parte bărbătească” să se fi opus semantic lui *mares* „băieţi, adolescenţi”, fiind treapta superioară a evoluţiei de la *infans* „prunc”, la *puer*/*puellus*, *impubes* „copil”, la *mas* „băiat (după trăsăturile masculine)” şi *pubes*/*puber* „adolescent”, iar apoi la *vir* „bărbat”. În ultima etapă a dezvoltării spre viaţa de adult, lat. (pl.) *viri* „bărbaţii” faceau parte din categoria acelor *mares homines* „oameni mari”, de fapt adulţi, parteneri în relaţiile

BDD-A28110 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 07:08:31 UTC)

sexuale cu femeile, cu alte cuvinte oamenii în toată firea, în special ca vârstă. Această distincție s-a păstrat foarte exact în română: *lucrurile/preocupările acestea nu sunt pentru copii (pentru joaca copiilor), sunt numai pentru oamenii mari*.

Mai mult decât atât, aceeaşi distincție aplicată oamenilor s-a extins şi asupra lumii animale. Este deosebit de sugestivă în acest sens lista din catastiful Mănăstirii Galata (Jud. Iaşi, 1588), care a fost citată de Al. Rosetti în *Istoria limbii române* (1986, p. 493), după B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrăni* (I, p. 208–209), şi pe care o reproducem cu mici completări – „găsim adj. *mare* neacordat cu substantivul, care e la plural: *38 de boi mare, 44 de vacii mare, 12 ape [iepe] mare ste(r)pe, 38 ape [iepe] mare, însă cu armasariu(l)*". Problema noastră nu este însă cea a lipsei acordului gramatical, care are desigur importanța ei, ci aceea a opoziției semantice între adj. *mare* şi un alt adjectiv calificativ. Cercetând lista Mănăstirii Galata reprodusă în întregime de B. P. Hasdeu în transcriere (CB, I, p. 215), constatăm că diferența se stabileşte între *18 de viței*, *12 bouleți înter(u)ți*, *9 boulen*^{i} *treti(n)*^{i} şi *38 de boi mare*; apoi între *22 de viței*^{e}, *21 vacii înterții*, *23 de treti(n)*^{e} *vaci* şi *44 de vacii mare*. La fel, găsim diferența între *5 ĭape strijiĭaci, 12 ĭape tretine* şi *12 ĭape mare ste(r)pe,* apoi *38 ĭape mare, însă cu armasariu(l)*[1]. În lumina acestui document de veche limbă românească, un animal domestic (bou, vacă, iapă) *mare* este acela care are vârsta „adultă", de peste trei ani. Contează aici mai întâi vârsta şi apoi, desigur, mărimea, numărul *mare* de ani şi dimensiunile *mari* ale animalului aflându-se într-o relație de la cauză la efect.

În privința celorlalte obiecții, despre lat. *mas, maris* se poate spune, deocamdată, că n-ar fi singurul caz în care un cuvânt latin s-a păstrat numai în română (vezi cuvintele moştenite numai în română, la Al. Rosetti, ILR, 1986, 173–180, Cătălina Vătăşescu, *Vocab*. 512, P. Boerescu, ERC, 39–65: lat. *ad-depositum, adiutor(ium), adsternere, aggestus, agilis, auerruncare, circitare, despicare, diffamare, elatare+elitare*, *galgulus, hospitium, incalire, iugaster, iuramentum, languidus, languor, libertare, lingula, manicare, margella, mastichinus, miles, neque, ovis, perambulare, placenta, procedere, putridus, sanatoria, scoria, subala, trepidare* etc.).

Trebuie să mai semnalăm un amănunt de ordin fonetic, adj. lat. *mas* a dobândit în latina târzie o nouă formă de nominativ singular: ***mar***, refăcută după acuzativul *marem* şi după pluralul *mares*, lat târz. *mar* fiind atestat în glose (cf. TLL, VIII, p. 422, lin. 5: *Gloss*. IV 415, 29).

Cea de a treia etimologie latină: *māior, maiōris* „mai mare", acuz. ***maiōrem***, a fost propusă de Al. Cihac (DÉDR, I, 1870, 158) şi a fost acceptată imediat de A. Tr. Laurian şi de I. Massim (LM, DLR, I, 240): *mare* – „contras din *maiore*".

[1] Pentru a ne lămuri aceşti termeni populari ieşiți din uz, B. P. Hasdeu (*ibid.* p. 224) ne dă următoarele explicații: *strijiĭac*, pl. *strijiĭaci, strijiĭacii* „cal de un an, la care s-a tuns coama", *înterți, înterții* „boi şi vaci de doi ani", cf. *anterț* „cu doi ani înainte" şi fr. (dial.) *terçon* „bou de doi ani", iar *tretini*, *tretine* „boi, vaci, cai, iepe de trei ani", cf. srb. [şi bg.] *tretjak*, cu finala prin analogie cu *noatin* „de un an" (< lat. *annotinus*) [sau din v. sl. **tretĭnŭ*, cf. DLR].

BDD-A28110 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 07:08:31 UTC)

M. Bartoli (*Das Dalmatische*, 1906, 284–285) era de părere că: „für beides (vegl. *maụro* und rum. *mare*) paßt besser... MAIOR, und zwar zunächst begrifflich: vgl. sard *minori* „klein”[2]. Totuşi, Bartoli atrage atenţia asupra imposibilităţii oricărui control din punct de vedere fonetic pentru această etimologie: „Lautlich es ist schwer zu begründen und ebenso schwer zu widerlegen, *weil gleichgebaute Wörter zur Kontrolle fehlen*”[3] [*s.n., P.B.*], adăugând o precizare importantă pentru diferenţierea ipoteticelor evoluţii fonetice din dalmată şi din română: „im Vegl.,... wurde A(I)O... zu *aụ* dissimiliert, im Rum. dagegen zu *aọ a* assimiliert”[4]. Mai târziu, G. Giuglea (DR II, 1921–1922, 827), inspirat de sard. log. şi nuor. *su męre* „stăpânul”, *sa męre* „stăpâna” (< lat. *majorem*), credea „că nici rom. *mare* nu poate fi despărţit de această bază [lat. *majorem*], mai ales dacă avem în vedere derivatele *Măria Ta!*, *măreţie*, arom. *măriľe*, în care intră ideea de adresare către un superior, ca şi în *sire* şi în atâtea derivate ale lui *senior* (v. *REW*). Prescurtările petrecute în aceşti termeni se explică prin deasa lor întrebuinţare[1]”. [Urmează nota 1, în care G. Giuglea prezintă următoarea evoluţie fonetică:] „Un *maiore* aton, la vocativ în fraze ca **mă(i)re* (frate, Dumitre etc.) putea ajunge uşor la *măre* (comp. *pavimentum* > pământ), care odinioară cred că însemna ‘Domnule!’...” G. Giuglea pare să creadă aici că interjecţia *mắre* ar face şi ea parte din familia adjectivului *mare.*

În sfârşit, Ion Giurgea a ajuns la concluzia că este necesar să reconsidere şi să revalorizeze această etimologie, în ciuda faptului recunoscut că, în română, lat. *maiōrem* ar fi trebuit să evolueze normal la forma **măjoare*. În sprijinul etimologiei lat. *māior, maiōrem* este aşezată pe primul loc analogia cu dalm. *maụro* „mare”, care, aşa cum arăta M. Bartoli, provine din lat. *māior*. Din punct de vedere fonetic, este presupusă mutarea accentului de pe silaba a doua, din acuz. *maióre(m)*, pe silaba iniţială, devenind **máiore*, sub influenţa nominativului lat. *máior*. Ar fi urmat căderea lui *-i̯-* posttonic, din cauza frecvenţei cuvântului, la fel ca în dalmată, amintindu-se şi dispariţia grupului *-gy-* precedat de vocala tonică din lat. *corrigia* > rom. *curea*. Simplificarea prin contragere a formei bisilabice rezultate, **máore*, s-ar fi petrecut fără probleme. Din punct de vedere semantic, prin analogie cu celelalte limbi romanice, comparativul sintetic latin *maior(em)* „mai mare”, ar fi evoluat la forma absolută „cel/cea mare”, cf. lat. *lacus maior* – it. *Lago Maggiore* „lacul cel mare”, ori lat. *callis maior*, cf. sp. *Calle mayor* „strada principală (calea cea mare)”, iar apoi, nemaifiind simţit ca un comparativ, *maiore(m)*, devenit rom. *mare*, ar fi înlocuit sinonimele latine nepăstrate în română: *magnus* şi *grandis*.

[2] (În traducere:) „Pentru ambele (vegl. = dalm. *maụro* şi rom. *mare*) se potriveşte mai bine... MAIOR, şi anume, în primul rând în privinţa semnificatului: cf. sard *minori* „mic”.

[3] „Din punct de vedere fonetic, este la fel de dificil să dovedim sau să infirmăm (această ipoteză), deoarece lipsesc cuvintele izomorfe pentru control”.

[4] „În vegliotă (dalmată),... (lat.) A(I)O... s-a disimilat la *aụ*, în timp ce în română s-a asimilat la *aọ a*”.

BDD-A28110 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 07:08:31 UTC)

Dacă reluăm cu atenţie ultima demonstraţie citată, vom observa că în limbile romanice, cu excepţia românei, s-au păstrat sub o formă sau alta multe dintre comparativele latine: *melior*, *peior, maior, minor, pluriores* etc. În română situaţia este cu totul diferită: nu s-a păstrat niciun comparativ sintetic al adjectivelor latine, doar adverbele prezentând o singură excepţie – lat. *magis* „mai mult", devenit rom. *mai*, dar exact cu acelaşi sens: „mai mult", „încă, şi", „în plus", „încă o dată" etc., servind, de asemenea, ca instrument gramatical pentru exprimarea comparativului (analitic) al adjectivelor şi adverbelor, fiind inclus şi în superlativul relativ al acestora. Dacă *magis* „mai" este o excepţie între adverbe, să fie oare *maiorem* „(mai) mare" *unica* excepţie printre adjective? Pentru aceasta, *mare* ar fi trebuit să conserve măcar o nuanţă a fostului comparativ latin. Examinând contextele, s-ar putea spune că sensul VI. 3. din DLR s.v.: „care ocupă un loc de frunte într-o ierarhie, cu vază" ar păstra ceva din sensul de „mai mare", la fel ca în sard. log. *su męre* „domnul, stăpânul" sau ca în fr. *maire* „primar" – „mai marele (satului sau al oraşului)". Un exemplu ar putea fi: *Cine vrea să fie mare între voi* = „mai mare" (Coresi, EV, 86, ap. DLR). Apoi, din aceeaşi listă a Mănăstirii Galata (v. *supra*) s-ar putea spune că, dintre cele *21 vacii înterţii*, *23 de treti(n)*^{e} *vaci* şi *44 de vacii mare*, cele 44 de vaci „mare" sunt „mai mari" (mai vârstnice!) decât cele de doi sau de trei ani. Totuşi, în majoritatea contextelor, utilizarea comparativului analitic *mai mare* face imposibilă identificarea comparativului latin originar.

Exemplul sard. *minori* „mic" ne este de folos numai ca exemplu de evoluţie semantică a comparativului latin înspre pozitiv în unele limbi romanice, dar fenomenul confuziei gradelor de comparaţie pare să fie un specific local al dialectelor sarde, deoarece întâlnim şi situaţia contrară, în care pozitivul este utilizat în locul comparativului: *sorre manna* „sorella maggiore = soră mai mare", ori *frade mannu* „fratello maggiore = frate mai mare". Păstrarea accentului pe *o* rămâne normală în sardă, atât în *minóri* „mic", cât şi în *mazóre/maióre = prus mannu* „mai mare".

Din punct de vedere fonetic, lucrurile sunt şi mai complicate în cazul limbii române. Eventuala dispariţie a lui *-i-* din lat. *maiore(m)* pare să fi fost condiţionată de cauze mai complexe. Există situaţii când o asemenea dispariţie poate fi datorată mai probabil foneticii sintactice, cum ar fi de de pildă adverbul *mai*, care este redus uneori la *ma*, atât în dacoromână, cât şi în aromână. Un alt exemplu îl reprezintă adjectivul rom. *măiéstru*, provenit din substantivul lat. *magister*, care în dialectul aromân a rămas doar substantiv şi a dobândit formele *máistur*, *mástur, mástor* „maître ouvrier", cu mutarea accentului şi apoi cu dispariţia lui *i* sub influenţa gr. *μάστορας* id. (T. Papahagi, DDA, s.v.). Pentru mutarea accentului, vezi totuşi v. it. *mastro* şi sard. *mastru* „maestro", „muratore, fabbro etc.", cu variantele *maistru, mestru, meistu, mistu* etc. (A. Rubattu, DULS, 2006, II, p. 5).

Exemplele de mutare a accentului latin în cuvintele trisilabice, de pe silaba a doua, care conţinea un *ō* (lung), pe prima silabă, care conţinea un *a* scurt sunt însă necunoscute în română. În lat. *maiōrem*, fenomenul mutării accentului, dacă s-a petrecut, ar fi putut avea loc n u m a i accidental şi numai printr-o contaminare puternic motivată semantic. Această contaminare se putea realiza doar în perioada

BDD-A28110 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 07:08:31 UTC)

latinei dunărene, când limba populară tindea să se simplifice şi să renunţe la formele comparativului sintetic în favoarea celui analitic. Nu credem că accentul nominativului *máior* ar fi putut să influenţeze de unul singur, fără alt ajutor, accentuarea formei de acuzativ, întrucât tendinţa limbii era aceea de a renunţa la ambele variante, în favoarea unei alte forme pozitive. Credem că a existat un complex de factori care au determinat mutarea accentului, urmată de dispariţia vocalelor neaccentuate, prin contragere. În această privinţă, ceea ce rămâne sigur este că lat. *mágnum* „mare", cu *a* accentuat, a fost utilizat într-o primă fază în paralel cu comparativul lat. *máior* şi cu forma de acuzativ lat. *maiórem* „mai mare". Este de asemenea foarte probabil că adjectivul *mas (→ mar), maris*, utilizat la acuzativ (sing.) *márem* şi la plural (nom. şi acuz.) *máres*, a putut dezvolta sensuri foarte apropiate de înţelesul cuvântului românesc *mare* (vezi mai sus: *mares homines* „oameni în toată firea, adulţi"), suprapunându-se practic peste formele de comparativ sg. *maiorem*, pl. *maiores* sau chiar luând locul acestora (*fratres maióres → fratres magis* (*)*máres* „fraţii mai mari/ vârstnici"). De asemenea, n-ar fi imposibil ca în substratul preroman să fi existat cuvinte cu acelaşi înţeles, care începeau cu silaba *ma-* accentuată (inclusiv dacă luăm în considerare comparaţia „tradiţională", dar prea puţin probabilă, cu alb. *i madh, i mall* etc.). Dintre toate ipotezele autohtone de până acum, singura care ar putea să fie luată măcar ipotetic în discuţie ar fi rădăcina (*)*mar-*, aceasta fiind atestată într-o serie de antroponime antice din spaţiul carpato-dunăreano-balcanic: *Μαρ-κέντιος, Βηρι-μαρος, Ζμερτο-μαρ(ο)ς, Καρσι-μαρος, Κατο-μαρος, Σμεπτο-μάρα* (cf. Vl. Gheorghiev, *Limba tracă*[5], 1957, 62; etc.; cf. *Toader Marele*, într-un document din 1490, ap. G. Mihăilă, DLRV[6], 1974, 119). O asemenea continuitate semantică, susţinută de extraordinara apropiere fonetică, de tip paronimic, între elementele de substrat şi cele latine nu putea avea alt rezultat decât acela al stabilizării unei forme mai scurte sau contrase, cu accentul pe prima silabă şi cu finala ***-re***, iniţial invariabilă, tipică pentru categoria restrânsă şi neproductivă a adjectivelor româneşti m o ş t e n i t e exclusiv din l a t i n ă, cu numai două forme (singular şi plural, fără desinenţe de gen).

Trebuie însă să atragem atenţia asupra faptului neîndoielnic şi deosebit de important că proveniența nemijlocită din substrat a adjectivului *mare* este exclusă, fiind imposibilă. Aşa cum bine arăta Ion Giurgea, un element de substrat **maros* nu avea cum să se încadreze în categoria amintită a adjectivelor româneşti cu numai două forme (singular şi plural), deoarece **-maros* (sing.) nu putea să dea în româneşte altceva decât (masc.) **mar(u)*, (fem.) **mară* etc.[7] De asemenea, nu trebuie să se confunde tipologia presupusului adjectiv tr.-dac. **-maros* cu cea a adjectivelor

[5] Владимир Георгиев, *Тракийският език*, София, 1957.

[6] În acest dicţionar, acad. G. Mihăilă îl consideră pe *mare* ca element de substrat (traco-dac), prin comparaţie cu *Μάρ-, -μαρος*, cu trimitere la D. Dečev, *Характеристика на тракийския език*, Sofia 1952, p. 18. Vezi şi G. Mihăilă, *Contribuţii la studiul cuvintelor de origine autohtonă în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2010, 49, 77–82.

[7] Formele traco-dace atestate infirmă posibilitatea unei influenţe germanice în Dacia preromană, prin analogie cu v. germ, s. *māri* „faimos, măreţ" (Scriban, DLR, 775) şi v. engl. *mǣre* „great" etc. (cf. P. Dincă, DERD 765, s.v. *mare.*)

BDD-A28110 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 07:08:31 UTC)

lat. *limpidus, rapidus* şi *turbulus* care în română şi-au schimbat declinarea. Singularele refăcute *limpede, repede* şi *turbure/ tulbure* se pot explica mai curând prin faptul că au circulat cel mai frecvent la forma feminină, ca determinanţi ai substantivului *apă* (şi *apă* curgătoare). Lat. *nitidus* „neted" sau *putridus* „putred", care nu sunt utilizaţi ca atribute ale *apei*, şi-au păstrat normal toate cele patru forme de număr şi gen. În sfârşit, este improbabilă existenţa unei izoglose celtice preromane în Dacia şi în Moesia, prin comparaţie cu v. irl. *mār* sau gall. *māros* „mare" etc. (cf. Pokorny, IEW, 704). Această ipoteză a fost susţinută mai recent, între alţii, de Dan Ungureanu[8]. În lucrarea acestui autor, *Româna şi dialectele italiene* (Editura Academiei Române, 2016, 139), se aduce argumentul existenţei hidronimului şi a oiconimului *Valmara* din cantonul Ticino (Elveţia), probabil prin comparaţie cu rom. *Valea Mare*, denumire frecventă la noi în ţară. Este o presupunere prea hazardată, întrucât lipsesc alte dovezi ale păstrării unui celtic **-maros* în Italia de nord. În schimb, este mult mai probabilă legătura dintre ticin. *Valmara* şi hidronimul/oiconimul *Valmala* (= Valle Mala „Valea Rea") din regiunea învecinată Cuneo, din Piemontul italian. Pentru disimilarea: *l* intervocalic > *r* se poate invoca o tendinţă spre rotacism în graiul din Ticino, întâlnită şi în cazul unor veritabile elemente de substrat: ticin. *nerč* „melc", v. rom. *melč(u)* id., ambele moştenite din indo-europeana comună (v. P. Boerescu, ERC, 253–261).

Interesantă este şi utilizarea accidentală în limba veche a lui *mare* ca operator de intensitate, semnalată de B.P. Hasdeu (CB, II, 379): **плънѣри маре врътоасе** (*plângeri mare vârtoase*), de fapt o traducere neobişnuită după textul slavon alăturat, aşa cum arată G. Mihăilă (ed. 1984, 540, nota 141): *и вопль многъ бяше* „şi era multă plângere".

O problemă puţin discutată şi parţial nerezolvată etimologic a rămas până acum aceea a variantelor adjectivului *mare.* Acestea sunt *máire, mắre, míre* (DLR, s.v.), la care ar trebui să se adauge formele citate de S. Puşcariu (DR, I, 1920–1921, 381) din cele înregistrate de G. Weigand (Jahresber. IV, 329, 331 şi VI, 41, 78), anume „acele particule curioase", „în poziţie atonă în frază", „din părţile Crişului Repede şi din Valea Bereteului: *míuŕę, tíuŕę* (*míŕe, tíŕe, tăuŕe*)..., care stau alături de accentuatul *mare* şi *tare*". (Semnul deasupra lui *ŕ* a fost reprodus în DR, *loc. cit.*, pentru a nota pronunţarea palatală a acestuia.)

Singura variantă care a trezit interesul specialiştilor este *maire*, cu diftongul descendent apărut ca urmare a epentezei lui [i̯]. Motivaţiile acesteia au fost explicate diferit (cf. A. Avram, 2005, 100) – metafonie (S. Puşcariu, DR, I, 380), grafie veche, nereuşită, pentru notarea lui [ŕ] palatal (Ov. Densusianu, HLR II, 1938, 53), anticiparea lui *e* (S. Puşcariu, LR, II, *Rostirea*, p. 89), „diftongul (a fost) produs de *-i̯* al

[8] Dan Ungureanu, (online: academia.edu): *The four layers of the Romanian substrate vocabulary. – The Berries grow on the Slopes. A Typology of Substrate. – Cuvinte de substrat? Da. Cuvinte dacice? Nu.* Pentru problematica influenţă celtică, vezi Valeriu Sîrbu, *Daces et Celtes dans la zone des Carpates. L'état du problème* (online: academia.edu).

BDD-A28110 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 07:08:31 UTC)

formelor de plural sau de consoana palatalizată" (Al. Rosetti, ILR, 1986, p. 468) etc. Fenomenul a fost definit în cele din urmă de A. Avram (*ibid.*, p. 101) ca „epenteză prin anticipare".

Varianta *mắre* nu este un singular refăcut după plural, deoarece adjectivul nu are în dacoromână şi o variantă de plural *mări*. Nu credem nici în eventuala influenţă a interjecţiei *măre* sau a pluralului substantivului *mare: mări*. Forma regională *măre* ar putea fi rezultatul unui alt accident fonetic, suferit de vechiul comparativ latin *maiorem*, de data aceasta după ce ar fi evoluat la **mă(i)óre*, anume mutarea accentului de pe a doua silabă pe prima (**măóre → *mắore* [„mắu̯ŕe", ap. Weigand, v. *infra*]), cu dispariţia ulterioară a elementului labial neaccentuat. Pentru comparaţie poate fi urmărită evoluţia variantelor lui *proór* „perioadă de timp, înaintea zorilor etc." (< gr. *πρόωρος*), de la forma disimilată *preór* la *préur* (cu mutarea accentului), iar apoi la *prer* (prin contragerea diftongului).

Variantele adverbiale *míuŕę* şi *míŕe* nu au primit până acum vreo explicaţie.

În *Glosarele* ataşate studiilor lui Gustav Weigand, *Körösch* [Criş] *und Marosch* [Mureş] *Dialekte* (Jahresber. IV, 1897, 325–333) şi *Samosch* [Someş] *und Theiss* [Tisa] *Dialekte* (Jahresber. VI, 1899, 75–82) întâlnim următoarele forme (IV, 329): „*míurę*, adv. „sehr, überaus" [foarte, extrem de] (*mare* im gew. Sinne [*mare* cu sens intensiv]); (IV, 331): *tíuŕe* 136 [Ciucea] „sehr" – „foarte" [*tare* în sens intensiv], *ţíŕę (mu̯íŕę)* in Beiuş, adv. „sehr, außerordentlich [foarte, extraordinar de]". G. Weigand face următoarele precizări în *Jahresbericht* VI (41): „Particulele de întărire *míurę*, *tíurę*, pe care le-am menţionat în volumul anterior din *Jahresbericht* (p. 301 [sic = 331]), sună în valea învecinată a Bereteului [Barcăului] *miŕę*, *ţíŕę* 180 [Porţi] 179, *ţo̯u̯ŕe* 179 [Tria]. Geneza acestora din *tare*, *mare* nu îmi este clară din această cauză"[9] [din cauza diferenţelor fonetice]. Mai departe (VI, 78): – „*miŕe* mare 180, p. 41"; – „*mo̯u̯ŕe* [mắu̯ŕe] = mare, în acelaşi loc cu *ţo̯u̯ŕe*" [tắu̯ŕe]; (VI, 81): – „*ţiŕe* = tare 180 p. 41, cf. *ţo̯u̯ŕe*" [tắu̯ŕe]; – „*ţo̯u̯ŕe* [tắu̯ŕe] = tare, în munţii de la nordul Crişului Repede, cf. IV Jahresber., cf. *tiŕe*"[10].

Din *Dicţionarul invers* (DI, 1957) se poate constata că nu există în limba noastră niciun cuvânt terminat cu secvenţa *-íure*, cu accentul pe *i*, poate cu excepţia substantivului n. *ríure* „râu" (atestat în DI), posibil un singular refăcut din pl. *ríuri*, dar neînregistrat în DLR. Apoi, nu există niciun motiv plauzibil pentru o evoluţie firească a lui *a* accentuat din *mare* spre *í* sau spre diftongul descendent *-íu-*. Ca şi în cazul ipoteticelor variante intermediare **maóre → *máore → *má̯u̯re → máre*, respectiv **măóre → mắu̯ŕe → mắre*, provenite din lat. *maióre(m)*, forma *míure* ar trebui să aibă aceeaşi origine: **măióre → *mióre* (cu sincoparea primei vocale neaccentuate) → *míu̯ŕe* (cu mutarea accentului pe *i*). Această problematică mutare

[9] Pag. 41: „Die im vorigen Jahresberichte 301 [=331] von der Schnellen Körösch gemeldeten Verstärkungspartikeln *míurę*, *tíurę* lauten in dem benachbarten Berettyö Thale *miŕę*, *ţíŕę* 180 [Porţi], *ţo̯u̯ŕe* 179 [Terie (Trie)]. Ihre Entstehung aus *tare*, *mare* ist mir drum nicht klarer geworden".

[10] Pag. 81: „*ţo̯u̯ŕe* [tắu̯ŕe] = *tare* im Gebirge nördlich der Schnellen Körösch, cf. IV Jahresber., cf. *tiŕe*".

BDD-A28110 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 07:08:31 UTC)

a accentului poate fi însă motivată ori printr-o contaminare cu un paronim, ori printr-o evoluție fonetică favorizată de poziția neeacentuată în frază. La fel ca în varianta literară *mare*, aceasta fiind foarte probabil rezultatul contaminării cu lat. *marem* (*mas, maris*) sau chiar al substituirii lui *maiorem* cu paronimul şi parasinonimul *marem*, în cazul variantei *míure*, ca o primă ipoteză, ar fi fost necesară intervenția paronimului lat. *mīrē* „uimitor (de)", „extraordinar (de)", din construcții precum *mire magnus* „uimitor, extraordinar de mare". Această intervenție se putea realiza pe două căi: ori prin substituirea lui *maiōre(m)* sau *mare(m)* cu *mīrē* (prin atracție paronimică), ori prin elipsă din *mire magnus* „uimitor/ extraordinar de mare". Rădăcina lat. *mīr-* este bine reprezentată în română prin verbul *a se mira* (< lat. *mīrāre/ mīrāri*), respectiv prin substantivul *minune* (< lat. **mīr(i)ōnem*). Cea de a doua ipoteză ne este sugerată de posibila evoluție fonetică **măióre → *mióre → míure → míre* prin analogie cu contragerea diftongului *i̯u* din **incl'i̯údere* (< lat. *includere*) → dr. *a închíde* sau din **ingl'i̯útire* (< lat. *inglutire*) → dr. *înghít*, *a înghiți*, contragerea diftongului petrecându-se mai întâi în poziție atonă, în cuvânt sau în frază.

B. *Tare* este şi el foarte frecvent mai ales în limba veche şi în cea populară, atât ca adjectiv cât şi ca adverb, fiind atestat încă din primele texte româneşti păstrate (PH, PS). Astfel, în *Psaltirea Hurmuzaki* întâlnim sintagmele rămase parțial în uz până în prezent (de exemplu, în *Biblia* editată de Biserica Ortodoxă Română, 2006), cărora le dăm şi echivalentele din versiunea latină *Vulgata* a *Psalmilor*: *vrăjmaşii miei cei tari* (12^{r}/23) [*inimicis meis fortissimis* (17, 20)], *Mântuieşti measerul den mârule mai tarelui* (29^{r}/11) [Izbăveşte pe cel sărac din mâna celor mai tari decât el (34, 9), *Eripiens inopem de manu fortiorum eius: egenum, & pauperem a diripientibus eum.* (34, 10)], *pre coapsele sale tare* (38^{r}/15) [peste coapsa ta, puternice, *super femur tuum, potentissime* (44, 4)], *Săgeatele tale ascuțite tare* (38^{r}/21) [săgețile tale ascuțite sunt puternice (44, 7)], *Ce te laudzi în rreu că eşti tare?* (44^{r}/1) [Ce te făleşti întru răutate, puternice? *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?* (51, 1)], *agiutoriul mieu cel tare* (60^{r}/18) [*& tu adjutor fortis* (70, 8)], *Tare pre pământu va fi sămânța lui* (98^{r}/22) [Puternică pe pământ va fi seminția lui. *Potens in terra erit semen ejus* (111, 2], *împărați tari* (115^{r}/10) [împărați puternici, *reges fortes* (134, 10)], *Însetă sufletul mieu către Dumnedzău cel tare şi cel viu* (35^{v}/8) [Însetat-a sufletul meu de Dumnezeul cel viu. *Sitivit anima mea ad Deum fortem vivum* (41, 2)], *Doamne tare* (57^{v}/21) [Doamne al puterilor, *Domine virtutum* (68, 8)], *Doamne, Dumnedzeu tare* (68^{v}/6) [Doamne, Dumnezeul puterilor, *Deus virtutum* (79, 8)], *Domnulu cel tare şi cu puteare* (19^{r}/20) [Domnul cel tare şi puternic, *Dominus fortis & potens* (23, 8)] etc.

Aşa cum s-a putut observa din cele spuse anterior, adj. şi adv. *tare* se află într-o strânsă legătură semantică, fonetică şi morfologică cu adj. *mare*, sintagma *mare şi tare* dobândind sensurile sale proprii (cf. DLR, despre oameni): „important, puternic, influent".

BDD-A28110 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 07:08:31 UTC)

În privinţa variantelor adjectivului *tare* – *taire, táure, tiri, tiúre* (cf. DLR), inclusiv cele citate de S. Puşcariu după G. Weigand (v. *supra*): *tíuŕę* (*tíŕe, tăuŕe*), observăm marea simetrie a acestora cu variantele adverbiale ale adjectivului *mare*, explicate mai sus. Varianta *táure*, dată de Tiktin, DRG, pare să fie mai curând *tă̯ure*, forma menţionată de Weigand. Nici *tiúre* nu pare să fie real, fiind probabil o lectură greşită în loc de *tíuŕę*, tot de la Weigand.

Cu excepţia lui *taire*, în care recunoaştem epenteza prin anticipare a lui [i̯], comună cu mai multe cuvinte din limba veche, ni se pare cert că toate celelalte forme citate sunt construcţii analogice după variantele adjectivului *mare*, care s-au născut din alăturarea permanentă a celor două adjective în expresia *mare şi tare*. Un bun exemplu îl constituie formele atestate de Weigand: *tă̯ure* şi *mă̯ure*, ultima, *mă̯re*, evoluând mai târziu la *măre*. În consecinţă, *tíuŕę* şi *tíŕe* sunt imitate după *míuŕę* şi *míŕe*, iar *tiri* se explică prin propagarea ulterioară a lui *i* din *tíŕe*, favorizată şi de prezenţa unui *r* palatal.

Rom. *tare* a fost prezentat monografic de Mariana Ploae-Hanganu (LR, XXX, 1981, nr. 1, p. 37–41), cu o bogată bibliografie şi cu o aprofundată analiză semantică, iar discuţiile despre etimologia cuvântului au fost rezumate succint de Al. Ciorănescu (CDER 8528), Al. Rosetti (ILR, 1986, 182), Marius Sala (IELR, 2005, 52). Va fi necesar să revenim asupra unor aspecte parţial cunoscute, pentru a întregi informaţia necesară şi pentru a explica mai bine etimologia cuvântului.

Etimologia aproape general acceptată a adjectivului *tare* este lat. *talis, talem* (1.) „de acest fel”, „astfel de”, „ceva asemănător”, „aşa (de)”, (2.) „atât de mare / so great, so excellent (ein so tüchtiger, ausgezeichneter, *ap.* Tiktin DRG)”, cf. REW[3] 8543. Lat *talis* a fost folosit uneori emfatic, de exemplu lat. *talis vir* „un bărbat ca acela (cum rar se întâlneşte), un om eminent” etc. (v. Al. Cihac, DÉDR, I, 278; S. Puşcariu, PEW, 1713, REW[3] 1543, DLR etc.). După V. Bogrea (DR, II, 899), evoluţia *tare* < lat. *tale*, a fost sprijinită de sensul lat. „foarte”, în ablativul absolut. Semantismul a fost explicat mai întâi de Lazăr Şăineanu (în *Încercare asupra semasiologiei limbii române*, 1887, p. 184) astfel: „*Talis* a păstrat româneşte, sub forma *tare*, numai accepţiunea particulară «grand, distingué, important, considérable». Şăineanu mai adaugă că *tare* că „lipseşte în dialectul macedo- şi istriano-român”.

De fapt, *tare* este prezent în toate dialectele româneşti sud-dunărene, dar cu unele diferenţieri semantice importante faţă de dacoromână. În istroromână, *tåre* pe lângă „tare, puternic” (sens general), mai are şi înţelesul „greu” – *Ie tåre de lucrât* „este greu de lucrat”, sau *om tåre* „homme fort” etc. (Frăţilă–Bărdăşan, DI, 294). În meglenoromână, alături de *tari*[1] (numai cu sensul „foarte”), există şi un *tari*[2] „astfel, atare, aşa”: *me̯u fitšor tari ă̯i* „aşa este băiatul meu”; *tari si i̯ă* „aşa să fie”; *un tari şi tari u̯om* „un astfel de om” etc. (Capidan, *Megl.*, 291). În aromână, *tare* este înregistrat de T. Papahagi (DDA, 1166) exclusiv cu sensul „cutare” – *tare huzmikear* „cutare servitor”, fiind parţial sinonim cu *atare* (< lat. *talis*) şi cu *taδe* idem (< gr.).

Este remarcabil faptul că în aromână şi în meglenoromână, alături de dispariţia completă a lui *foarte* (înlocuit cu ar. *multu*, megl. *mult*), nu avem a face cu o

BDD-A28110 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 07:08:31 UTC)

restrângere semantică în raport cu drom. *tare* „puternic, dur, intens, aspru etc.”, deoarece în aceste dialecte sud-dunărene lat. *talis* „astfel de” a rămas numai cu sensul latin inițial. De asemenea, amintim observația lui T. Papahagi (din „Însemnări şi rectificări”, GS, I, p. 330), anume că în Maramureş, *tare... tare* ‘ori... ori’ este mai apropiat ca sens de rom. *atare* şi fr. *tel* (lat. *talis*). Mariana Ploae-Hanganu redă în plus asemănarea dintre formele romanice *tal... tal* sau *tel... tel* şi formele populare pentru „alternanță” din regiunea Dej, citate după D. Şandru (GS, V, 1931, p. 363), respectiv din Banat, după Liuba–Iana (ap. HEM, 1968): *tiri aşa... tiri aşa*, în care *tiri* = *tare* poate avea valoare de conjuncție.

Ceea ce este surprinzător, *talis* a înlocuit în română adjectivul latin *durus* „dur, rezistent, aspru” (panroman sauf roumain) care avea înțelesul românesc al lui *tare*, dar mult mai specializat. Spunem „surprinzător” deoarece din punct de vedere fonetic lat. *durus* nu ar fi avut motive ca să nu se fi păstrat în română. În acelaşi timp, *tare* a luat locul adjectivului lat. *fortis* „puternic”, fără să-l înlocuiască complet. Cuvântul *foarte* a fost moştenit numai în dacoromână, dar aproape numai ca adverb şi ca instrument pentru exprimarea superlativului absolut, fiind adesea concurat de *tare* chiar şi în acest rol: *foarte bun* ~ *tare bun* („atât de bun”, în sens absolut). În aceste forme de superlativ, folosirea lui *tare* ca sinonim cu o nuanță afectivă a lui *foarte* stă mărturie pentru aceeaşi esență semantică intensificatoare, care aparținea în mare măsură ambelor adjective latine – *fortis* şi *talis*. Vezi în acest sens fr. *elle est* ***telle****ment jolie!* „este atât de drăguță!” = „este **tare** drăguță/frumoasă!” sau it. *il freddo era* ***tale*** *che si gelava* „frigul era atât de (tare) = era **tare** frig, că înghețai”, exemple în care rom. „atât de” poate fi echivalat în mod normal cu *tare*.

Pentru evoluția semantică: lat. *talis* > drom. *tare* este prețioasă observația lui Ov. Densusianu[11] (GS, II, p. 325): „ne întrebăm totuşi dacă schimbarea de înțeles nu s-a putut produce în româneşte[12] [...]; din expresii ca: *se crede tare ca mine*, *nimeni nu e tare ca mine* însemnând ‘se crede astfel ca şi mine, nimeni nu este tot aşa ca mine’ (adică ‘puternic, zdravăn ca...’), s-a putut ajunge la semnificația obişnuită de azi”. De fapt, lat. *talis* exprimă în genere o calitate nedefinită, care reiese numai din context şi din corelațiile stabilite prin uzajul mai frecvent. Construcția romanică referitoare la calitatea unui substantiv: *talem (esse)...* „aşa cum (este)... ” a dobândit în română sensuri concrete care denotează precis calitatea determinantă a unui obiect sau a unei substanțe. Asemenea sensuri s-au născut şi din formule populare tipice, precum: *tare ca piatra, iute ca săgeata, tare ca fierul* etc. Probabilele evoluții

[11] Din articolul *Semantism anterior despărțirei dialectelor române* (II), în *Grai şi suflet*, II/2, 1926, p. 310–327.

[12] Am omis din acest citat referința la ipoteza prea puțin probabilă a lui P. Skok (Arch. f. slav. Phil., XXXVII, 1920, p. 87), care credea că sensul cuvântului românesc *tare* ar fi fost decalcat după srb. şi cr. *jâk*, bg. *jak* „stark [tare, puternic]” < v. sl. *jakъ*, inițial „qualis – ce fel, cum etc.”, mai târziu „potens – puternic” (Miklosich, *Lex.*, 1145 etc.). Evoluția semantică *qualis* → *potens* a cuvintelor sud-slave ar fi putut să aibă loc independent de evoluția paralelă *talis* → *potens* din proto(daco)română sau putea să fi fost favorizată de substratul romanic al limbilor sud-slave.

BDD-A28110 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 07:08:31 UTC)

semantice se prezintă astfel: *talem (esse) quam ferrum* = *astfel cum este fierul* → *fierul este tare* (percepţie imediată, tactilă, nemijlocită de limbaj) → *(talem quam ~) tare ca fierul* etc. Deosebit de interesant este faptul că în DA se spune şi despre adjectivul polisemantic *iute*, de origine veche slavă (cf. *ardei iuţi* şi bg. *ljuti čuški* id.), că ar fi dobândit sensul III. „repede, rapid" (*iute ca săgeata*) numai pe teren românesc, cu o evoluţie semantică determinată de contextele utilizate.

Dincolo de aceste argumente care ni se par suficiente pentru a demonstra caracterul latin cert moştenit al adjectivului *tare*, rămâne parţial neexplicată preferinţa categorică a limbii române exclusiv pentru *tare* (lat. *talem*), în locul lui *foarte* (lat. *fortem*), dar mai ales în locul adjectivelor lat. *durus*, *edurus, firmus* etc. pierdute de latina dunăreană (dar reintrate în limbă ca neologisme, împrumutate din fr. *dur, ferme* etc.). Preferinţa marcată a limbii române pentru lat. *talis* în dauna moştenirii adjectivelor latine *durus* şi *fortis* s-ar putea explica, parţial, prin posibila influenţă a substratului preroman. Un indiciu s-ar putea găsi în limba geto-dacilor, anume în cuvântul atestat *tarabostes*, al cărui înţeles este cunoscut din Antichitate şi care a fost păstrat în *Getica* lui Iordanes (V, 40). Reproducem citatul care ne interesează după I.I. Russu (*L.tr.-dac.*, 1967, 124): *qui [Dio Chrysost.] dicit primum tarabosteseos, deinde vocatos pilleatos hos, qui inter eos generosi extabant, ex quibus eis et reges et sacerdotes ordinabantur*. În traducere: *(Dio Chrysostom) spune că au fost numiţi mai întâi „tarabostesei", iar apoi „pilleati"* ([bărbaţi] cu căciulă, cf. lat. *pilleus* „bonetă frigiană", *ap.* Guţu, DL-R)*, aceştia ridicându-se dintre ei (dintre geţi) ca fiind cei mai nobili (de neam bun) şi din rândul cărora (ei) îşi alegeau şi regii şi preoţii*.

Cuvântul reprodus de acest autor grecofon, *tarabostes**s**eos*, care apare într-un manuscris şi cu varianta *taraboste**r**eos*, este în mod evident un cuvânt compus din *tara-* şi *bostes-*. Cel de al doilea element este uşor recognoscibil, prin comparaţie cu gr. *φώστηρ [phőstēr]* „strălucire, sursă de lumină". Cuvântul grec aparţine radicalului i.-e. **bhō-* „a străluci, a lumina", extins cu *-s-*: **bho-s-* (Pokorny, IEW, 105), iar i.-e. **bh-*, care s-a păstrat în sanscrită şi care evoluează la *ph-* în greacă, a devenit *b-* în familiile de limbi celtice, germanice şi în arealul graiurilor traco-geto-dace. Analogia dintre gr. *phōstēr* şi dac. *bostes- (boster-?)* este perfectă, inclusiv din punct de vedere semantic, deoarece titlurile nobiliare au de multe ori ca referenţial „lumina" sau „strălucirea", cf. lat. *illustrissime domine* „luminate stăpâne/ prealuminate doamne" sau „luminăţia ta" (lat. *illustris* „luminos, luminat; strălucitor, nobil" este înrudit cu lat. *lustrare* „a lumina" şi cu *lux, lucis* „lumină") etc. În aceste condiţii, *tara-* din *tara*bostes poate fi un operator de intensitate dacic, care se poate traduce fie prin „lumină *puternică* (*tare*)", fie prin „*prea*luminat", fie prin „*stră*lucit, *prea*strălucit". Pentru comparaţie, vezi v. ind. *tará-* „kräftig" – „puternic, tare" (Pokorny, IEW, 1074).

Interesant este că elementul de substrat *tara-*, deşi pare să fi fost sinonim cu lat. *fortis*, nu apare în acelaşi timp ca sinonim al adj. lat. *durus*. Acest fapt vine în sprijinul raţionamentului făcut mai sus pentru explicarea evoluţiei semantice din

BDD-A28110 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 07:08:31 UTC)

latina dunăreană, de la lat. *talem quam* „aşa cum (este)...", la *talem quam...* „*tare* ca..." = „dur (etc.) ca...", vezi şi *aer tare* (de munte), *apă tare* (înv. „adâncă"), *ger tare*, *ţuică tare* etc. Elementul moştenit din lat. *talem*, evoluat la *tare* după rotacizarea lui *l*, se pare că a „înghiţit", se pare că a absorbit din punct de vedere fonetic şi morfologic cuvântul autohton *(*)tara-*, în dacoromână şi în istroromână, încadrându-l în clasa adjectivelor iniţial invariabile şi, ulterior, cu numai două forme flexionare.

Trebuie însă să atragem din nou atenţia cititorilor noştri asupra faptului neîndoielnic şi deosebit de important că proveniența nemijlocită din substrat a adjectivelor *tare* şi *mare* este exclusă, fiind imposibilă. Motivele sunt limpezi: evoluţiile fonetice şi morfologice ale celor două cuvinte româneşti sunt tipic latine, în timp ce diferenţele semantice, sesizabile pentru fiecare caz în parte, pledează în favoarea unor multiple interferenţe între etimoanele latine cunoscute, sub probabila influenţă a unor elemente de substrat, în cadrul bilingvismului latin-autohton.

Remarcabilă este, în acelaşi timp, interacţiunea permanentă de tip paronimic dintre cele două adjective, cu importante consecinţe asupra contaminărilor reciproce în plan fonetic, morfologic şi semantic. Ar prezenta un cert interes studierea mai extinsă a fenomenului etimologiilor „perechi" (de exemplu: *nițel* şi *puțintel* etc.), uneori cu numeroase paralelisme ale variantelor şi ale înțelesurilor, aşa cum se prezintă adjectivele *mare* şi *tare*, a căror paronimie şi complementaritate ni se par evidente.

Din punct de vedere istoric, identificarea elementelor de substrat nepăstrate direct în română, dar atestate în izvoarele antice: *(*)-maros/(*)-mara* şi *(*)tara-*, ca factori care au „catalizat" evoluţiile semantice ale adjectivelor lat. *maiōrem*/*marem* şi *talem* spre sensurile actuale atât de complexe ale cuvintelor *mare* şi *tare*, cu variantele lor regionale, reprezintă o confirmare nu numai a răspândirii şi a intensităţii bilingvismului latin-autohton, dar mai ales o mărturie şi o dovadă pentru diferitele procedee lingvistice prin care s-a realizat romanizarea în spaţiul carpato-dunărean.

În rezumat:

Mare: lat. *maiōrem* (***māior, maiōris***), contaminat cu, sau chiar substituit de **lat. *marem*** (***mas, maris***), cf. ***mares homines*** „oameni de parte bărbătească" → „bărbaţi adulţi" = „oamenii mari (în toată firea" – în raport cu *copiii*), evoluţie sprijinită în unele variante regionale de **lat. *mīrē***, iar semantic, mai mult ipotetic, de **tr.-dac. *(*)-maros*** (particulă augmentativă).

Tare: lat. *talem* (***talis***), cu o evoluţie semantică proprie în dacoromână şi istroromână, favorizată probabil şi de influenţa elementului **geto-dac. *(*)tara-*** (particulă de intensitate).

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

Avram, PE = Andrei Avram, *Probleme de etimologie*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", *Etymologica* 4, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2000.

Avram, 2005 = Andrei Avram, *Metafonia şi fenomenele conexe în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

BDD-A28110 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 07:08:31 UTC)

Bartoli, 1906 = Matteo Giulio Bartoli, *Das Dalmatische. Altromanische Sprachreste von Veglia bis Ragusa und ihre Stellung in der Apenino-Balkanischen Romania*, I–II, Wien, Alfred Hölder, 1906.
Boerescu, ERC = Pârvu Boerescu, *Etimologii româneşti controversate. Ipoteze şi soluţii*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2017.
Bosworth–Toller = Joseph Bosworth, T. Northcote Toller, *An Anglo-Saxon Dictionary*, Oxford, Clarendon Press, 1898 (online).
Brâncuş, VA = Grigore Brâncuş, *Vocabularul autohton al limbii române,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983.
Çabej, SE, I = Eqrem Çabej, *Studime etimologjike në fushë të shqipes*, I. *Hyrje*. Tiranë, Akademia e Shkencave, Instituti i Gjuhësisë, 1982.
CADE = *Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească",* Partea I: I.-A. Candrea, *Dicţionarul limbii române din trecut şi de astăzi*, Bucureşti, 1931.
Capidan, *Megl.* = Theodor Capidan, *Meglenoromânii. Dicţionar meglenoromân*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1935.
CDDE = I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicţionarul etimologic al limbii romîne. Elementele latine* [*A – Putea*], Bucureşti, Socec, 1907–1914.
Cihac, DÉDR = A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, t. II, Francfort s/M – Berlin – Bucureşti, 1879.
Ciorănescu, CDER = Al. Cioranescu, *Diccionario Etimológico Rumano*, Tenerife, Universidad de la Laguna, 1958–1966. (Versiunea românească: *DER. Dicţionarul etimologic al limbii române*, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 2001.)
Coresi, EV = Diaconul Coresi, *Carte cu învăţătură (1581)*, publicată de Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici, Vol. I, Textul. Bucureşti, Atelierele Grafice Socec et. Comp., 1914. (Comisia istorică a României).
DA = Academia Română, *Dicţionarul limbii române* (*A – De*, *F – Lojniţă*), Bucureşti, Socec şi Sfetea, (1907)–1913–1949.
DELR, II/1 = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", Marius Sala, Andrei Avram (red. resp.), Cristian Moroianu (resp. vol.), *Dicţionarul etimologic al limbii române (DELR),* Vol. II, Litera *C*, partea 1, *Ca – Cizmă*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2015.
Demiraj, B., AS = Bardhyl Demiraj, *Albanische Studien (Untersuchungen zum albanischen Erbwortschatz)*, Amsterdam – Atlanta, GA, Editions Rodopi B.V., 1997.
Densusianu, HLR = Ovid Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, I–II, Paris, 1901, 1938.
DERS = Institutul de Lingvistică din Bucureşti, Gh. Bolocan (red. resp.), *Dicţionarul elementelor româneşti din documentele slavo-române. 1374–1600*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1981.
DEX = Academia R.S. România, Institutul de Lingvistică. Ion Coteanu, Luiza Seche, Mircea Seche, *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1975. Supliment, 1988. Ediţia a II-a, Editura Univers Enciclopedic, 1996; ediţie revăzută şi adăugită, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009.
DG–R = Academia Română, Universitatea Bucureşti, Institutul de Lingvistică; M. Isbăşescu, M. Iliescu (coord.), *Dicţionar german-român*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1989.
DI = Academia RPR, Institutul de Lingvistică, *Dicţionar invers*, Editura Academiei Române, 1957.
Diez, Gr. II = Friedrich Diez, *Grammatik der romanischen Sprachen*, I–III, Zweite Ausgabe, Bonn, Eduard Weber, 1835–1860.
Dincă, DERD = Petru Dincă, *Dicţionar etimologic român.* I. *Cuvintele de origine dacă*, Ploieşti, Editura Premier, 2011.

BDD-A28110 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 07:08:31 UTC)

DLR (s.n.) = Academia Română, *Dicţionarul limbii române*, serie nouă. Tom I/3–8 (Literele *D – E*). Tom III–XIV (Literele *K – Z*), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1965–2010.

DR = *Dacoromania*, Buletinul „Muzeului limbii române", condus de Sextil Puşcariu, Cluj, 1920–1948.

Frăţilă–Bărdăşan, DI = Vasile Frăţilă (coord.), Gabriel Bărdăşan, *Dialectul istroromân. Straturi etimologice*, Partea I, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2010.

Gheorghiev, 1957 = Владимир Георгиев, *Тракийският език*, *La langue thrace* par Vladimir Georgiev, Българска Академия на Науките, Отделение за езикознание, етнография и литература, София, Издание на Българска Академия на Науките, 1957.

Giurgea, 2016 = Ion Giurgea, *Etimologia adjectivului* ***mare****. O reconsiderare necesară*, în LR, LXV, 2016, nr. 3, p. 378–386.

GS = *Grai şi suflet.* Revista „Institutului de filologie şi folklor", publicată de Ovid Densusianu, Bucureşti, Atelierele Socec & Co. SA., 1923–1937.

Guţu, DL-R = G. Guţu, *Dicţionar latin-român*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983.

Hasdeu, *Col.Tr.* = B. P. Hasdeu (director), revista „Columna lui Traian", IV, 1883.

Hasdeu, *Cuvente* = *Cuvente den bătrâni. Limba română vorbită între 1550–1600. Studiu paleografico-linguistic* de Bogdan Petriceicu Hasdeu. *Cu observaţiuni filologice* de Hugo Schuchardt.... 1878. Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de G. Mihăilă. I–III, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1983.

Jahresber. = Gustav Weigand, *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig*, Leipzig, Iohann Ambrosius Barth, I–XXIX, 1894–1921. (Vol. IV, 1897; vol. VI, 1899.)

Laurian–Massim, DLR = August Tr. Laurian, I.C. Massim, *Dictionariulu limbei romane*, I–IV, 1871–1876.

LB = *Lesicon / Românescu-Látinescu-Ungurescu/-Nemţescu* / quare/ De mai mulţi autori, în cursul' a trideci, si / mai multoru ani s'au lucrat. In Buda. Cu Tipariul' si cu Chieltuelele Tipografiei a Crăiescei Universităţi Unguresci. 1825.

LR = Academia Română, Secţia de Filologie şi Literatură, revista *Limba română*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1952–.

Mihăilă, DLRV = G. Mihăilă, *Dicţionar al limbii române vechi (sfârşitul sec. X – începutul sec. XVI)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1974.

Miklosich, *Lex.* = Fr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum.* Emendatum auctum. Vindobonae, MDCCCLXVI.

Neiescu, DDI = Petru Neiescu, *Dicţionarul dialectului istroromân*, vol. III, *L – Pinţa*[2], Academia Română, Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu", Bucureşti, Editura Academiei Române, 2016.

Orel, AED = Vl. Orel, *Albanian Etymological Dictionary*, Bril, Leiden – Boston – Köln, 1998.

Papahagi, DDA = Tache Papahagi, *Dicţionarul dialectului aromân*, *general şi etimologic*. Ediţia a doua, augmentată. [Bucureşti], Editura Academiei Române, 1974.

Philippide, OR, II = Al. Philippide, *Originea Romînilor*, II, *Ce spun limbile romînă şi albaneză*, Iaşi, Tip. Viaţa Romînească, 1927.

Pokorny, IEW = Julius Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Band I–II, Bern und München, 1965.

Puşcariu, EW/ PEW = Sextil Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, I, *Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*, Heidelberg, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1905.

Puşcariu, LR, II = Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol. II, *Rostirea*, Bucureşti, Editura Academiei Române, (1959) 1994.

BDD-A28110 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 07:08:31 UTC)

REW[3] = W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*. 3. vollständig neu bearbeitete Auflage. Heidelberg, 1935. (7., unveränderte Auflage, 2009.)

Rosetti, ILR = Al. Rosetti, *Istoria limbii române.* I. *De la origini până la începutul secolului al XVII-lea*, ediție definitivă, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1986.

Rubattu, DULS = Antoninu Rubattu, *Dizionario universale della lingua di Sardegna. Italiano-sardo-italiano*. *Antico e moderno. Logudorese – Nuorese, Campidanese, Sassarese – Gallurese*, 2 Edizione, 2006, Vol. I, *A–L*, Vol. II, *M–Z*, Edes, Editrice democratica sarda.

Russu, L.tr.-dac. = I.I. Russu, *Limba traco-dacilor*. Ediția a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1967.

Russu, EtnR (ER) = I.I. Russu, *Etnogeneza românilor*. *Fondul autohton traco-dacic şi componenta latino-romanică*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1981.

Sala, IELR = Marius Sala, *Introducere în etimologia limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", *Etymologica* 20, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

Skok, 1920 = P. Skok, *Einige Worterklärungen.* (II), II. *Décalques linguistiques*, în „Archiv für slavische Philologie", XXXVII, 1920, 83–89.

Şăineanu, 1887 = L. Şăineanu, *Încercare asupra semasiologiei limbei române. Studie istorice despre transiţiunea sensurilor*, Bucureşti, Tipografia Academiei Române, 1887.

Şăineanu, DU = Lazăr Şăineanu, *Dicţionar universal al limbii române*, A treia ediţiune, 1914; A cincea ediţiune [1925].

Tiktin, DRG[1] = H. Tiktin, *Dicţionar român-german*, Bucureşti, Imprimeria Statului, (1895) – 1903–1925.

TLL = *Thesaurus linguae latinae*, editus auctoritate et consilio academiarum quinque Germanicarum Berolinensis, Gottingensis, Lipsiensis, Monacensis, Vindobonensis. Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri, 1900–[2015], 11 vol. (*A – recido*) etc. Ediție electronică şi online: Bayerische Akademie der Wissenschaften, München, De Gruyter, 2008–.

Vătăşescu, *Vocab.* = Cătălina Vătăşescu, *Vocabularul de origine latină din limba albaneză în comparaţie cu româna*, Bucureşti, Ministerul Educaţiei, Institutul de Tracologie, Bibliotheca Thracologica XIX, 1997.

Wald–Sluşanschi, ILIE = Lucia Wald, Dan Sluşanschi, în colaborare cu Francisca Băltăceanu, *Introducere în studiul limbii şi culturii indo-europene*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1987.

LES ADJECTIFS *MARE* ET *TARE* – DEUX ÉNIGMES ÉTYMOLOGIQUES ?

(Résumé)

A. Les hypothèses imaginées jusqu'à présent pour l'étymologie de l'adjectif roumain *mare* («grand», «adulte», «agé» etc.) sont dans leur ensemble toutes critiquables, à cause des dissemblences d'ordre phonétique, sémantique ou morphologique entre le mot roumain et les étymons latins ou thraco-daces déjà proposés.

Lat. *magnus*, ainsi que la comparaison avec l'albanais (singulier masculin) *i madh* (féminin) *e madhe*, (pluriel masculin) *të mëdhé(n)j*, (féminin) *të mëdhá* s'excluent pour des raisons phonétiques et morphologiques. Le supposé élément thraco-dace **-maros* est totalement incompatible avec la syllabe finale *-re* de *mare*, d'origine typiquement latine (elle correspond à la deuxième classe des adjectifs latins – de la troisième déclinaison consonantique, hérités en petit nombre en roumain). Seuls les étymons latins ***marem*** (*mas, maris*) «mâle» et ***maiōrem*** (*māior*) «plus grand» resteraient en

BDD-A28110 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 07:08:31 UTC)

question. Il est très probable que l'adjectif roumain *mare* soit un mot-valise, un hybride provenant de *marem* et de *maiorem*, le signification «mâle» du premier évoluant à celle d'«adulte», cf. *mares homines* «les hommes (mâles)» → «les hommes adultes (agés etc.)», opposés aux *mares* «garçons, jeunes hommes», tandis que le second, *maiorem* («plus grand» → «le grand» → «grand»), a été substitué par *mares*, cf. *fratres maiōres* « les frères ainés » → *fratres magis* (*)*mares* «les frères plus âgés» (= 'plus grands', en roumain). Les variantes adverbiales dialectales *mắu̯ŕe*, *măre, míure, miŕe*, dont le sens est intensifiant: «très», «extraordinairement», confirment l'existence de l'etymon latin *maiorem* (→ **maorem* ou **miorem*, par contraction), le déplacement de l'accent tonique sur la première voyelle s'expliquant par une contamination linguistique à l'époque latine soit avec ***marem***, soit avec ***mīrē*** «incroyablement», «extraordinairement», selon le phonétisme des variantes. L'existence présumée dans le substrat d'un radical ***ma-(r-)*** «(le) grand» (avec *a* tonique) aurait pu favoriser le déplacement de l'accent et la contraction syllabique dans *maiōrem*.

B. L'adjectif et l'adverbe *tare* (1. «fort», «dur», «solide» etc., 2. «très») est certainement hérité du lat. *talis*, acc. sg. ***talem***, pl. m. et f. ***tales*** (1. «tel», «pareil», «semblable», 2. «aussi grand», «important» etc.). L'évolution sémantique pourrait s'expliquer par le caractère indéfini de *talem/tales* «tel/tels que», devenu en roumain concret et bien précisé, par comparaison ou par définition: *la pierre **telle** qu'elle est (**talem** [esse] quam…) → dure comme la pierre (**tare** ca piatra) → la pierre (la noix* etc.*) est dure (piatra/nuca* etc. *este **tare**)*. La même évolution, toutefois incomplète, existe en italien: *il freddo era **tale** che si gelava = il faisait **tellement** froid (→ era **tare** frig) que l'on gelait*. La préférence du roumain pour *tare* (lat. *talis, talem, tales*) à la place de *foarte* (lat. *fortis, fortem, fortes*) a été très probablement facilitée par l'influence de l'élément géto-dace (*)***tara-*** (particule d'intensité), du mot dace *tarabostes* «les très éclairés» = *illustrissimi (domini) = les très illustres (seigneurs)*.

Cuvinte-cheie: etimologii, cuvinte moştenite din latina populară, *mare, tare*, cuvinte latine contaminate sau hibride, influenţa substratului.

Mots-clé: etymologies, mots hérités du latin populaire, *mare, tare*, mots latins contaminés ou mots-valise, l'influence du substrat.

Bucureşti, Şoseaua Iancului nr. 10, apart. 40
pczboerescu@yahoo.com

BDD-A28110 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 07:08:31 UTC)